

Ukraina – rajamaa vai valtakunta?

Onko Ukrainaa olemassa? Vain suhteessa Venäjään, vakuuttavat ne, joille Ukraina on elimellinen osa venäläistä historiaa, kulttuuria ja etnistä yhteisöä. Näin ajattelevat ovat kirjoittaneet Ukrainasta Venäjän reuna-alueena tai rajamaana. Toisten, etenkin ukrainalaisnationalismin hengessä ajattelevien, mielestä taas Ukraina on valtakuntana olemassa vasta erillään Venäjästä. Ukrainan menneisyys on vuosisataisen venäläissorron ja Venäjän-vastaisen kapinoinnin historiaa, josta nyky-Ukrainakaan ei ole vapautunut.

Monet historioitsijat ovat eri tavoin limitäneet rajamaan ja valtakunnan tematiikkaa.¹ Jotkut ovat pyrkineet tasapainoisempaan ukrainalaisten ja venäläisten vuorovaikutuksen tarkasteluun,² olkoonkin, että käsitteet ”ukrainalainen” ja ”venäläinen” ovat kaukaisesta menneisyydestä puhuttaessa ongelmallisia. Silmiinpistävää historiallisissa tarkasteluissa on se, että ne omistavat uskonnolle vain vähän huomiota. Tämä kyllä vastaa modernin länsimaisen historiankirjoituksen lähtökohtia, joissa ihmisen poliittinen, taloudellinen ja aatteellinen toiminta nähdään historiaa luovana tekijänä,

kun taas uskonto on ihmisen yksityisasia, joka voidaan jättää vähälle huomiolle.

Vilkaisu ukrainan- ja venäjänkielisiin historiategoksiin samoin kuin harvoin länsimaisiin uskontoa, lähinnä ortodoksia kirkkoja ja kreikkalaiskatolista kirkkoa, käsitteleviin tutkimuksiin osoittaa, että uskonto on ollut merkittävä tekijä Ukrainan alueen historiassa.³ Kuitenkin niinkin ansioitunut nyky-Ukrainan tuntija kuin Richard Sakwa⁴ sivuuttaa uskonnon kokonaan käsitellessään 2010-luvulla alkaneen kriisin alkuvaiheita. Andrii Krawchukin ja Thomas Bremerin toimittama teos *Churches in the Ukrainian Crisis* (2016) kirkkojen roolista Ukrainan kriisin ensi vuosina oikaisee tätä vinoumaa, mutta ei toistaiseksi näytä saaneen aikaan merkittävää muutosta.⁵

Tämä *Teologisen Aikakauskirjan* Ukrainateemanumero on tarkoitettu tuomaan esiin uskonnon rooli Ukrainan nykyhistoriassa. Käsite ”uskonto” on tässä käytännön syistä rajattu niihin kirkkoihin, jotka ovat historiallisesti vaikuttaneet pisimpään ja jotka jo tästä syystä ovat olleet nykyisenkin kriisin keskiössä: ortodoksiseen ja kreikkalaiskatoliseen kirkkoon.

Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että nykyään nopeimmin kasvava kristinuskon suunta Ukrainassa on protestanttisuus eri muodoissaan ja että juutalaisilla on ollut ja osin yhä on merkittävä rooli alueen historiassa.

Teemanumero painottuu 2000-lukuun. Nykyistä tilannetta ei kuitenkaan voi ymmärtää perehtymättä menneisyyteen. Siksi lehdessä on kaksi historiaa luotaavaa artikkelia, Itä-Euroopan uskontotilanteeseen perehtyneen yliopistonlehtori Teuvo Laitilan selvitys Konstantinopolin täysin itsenäiseksi tunnustaman ortodoksisen kirkon taustoista sekä kirkkohistorian yliopistonlehtori Mikko Ketolan erittely Ukrainan kreikkalaiskatolisesta kirkosta. Edellinen tarjoaa historiallisen kontekstin pappismunkki ja systemaattisen teologian yliopistonlehtori Damaskinoksen (Olkinuora) analyysille Konstantinopolin ja Moskovan kiistelylle siitä, syntyikö nykyinen Ortodoksinen kirkko Ukrainassa kirkko-oikeudellisesti laillisella tavalla.

Moskovan patriarkaatin mukaan näin ei tapahtunut, mutta Damaskinoksen artikkeli valottaa kirkko-oikeudellisten tulkintojen moniselitteisyyttä. On hyvä muistaa, että kirkko-oikeudellinen väittely ei tapahdu tyhjiössä. Kiistassa oikeudellisista kysymyksistä on kyse myös historiasta ja politiikasta, vaikka jotkut keskustelijat ovat halunneet nähdä Konstantinopolin ja Moskovan erimielisyyden ”puhtaasti kirkko-oikeudellisena” kysymyksenä.

Ukrainan kirkkokiista ei koske vain Kiovaa, Moskovaa ja Konstantinopolia. Se ei rajoitu edes ortodoksiseen maailmaan, joka on kiistan takia jo jakautunut Konstantinopolin ja Moskovan kannattajiin sekä niihin, jotka ovat odottavalla kannalla. Kiista koskee kristillistä – ja lopulta muutakin – maailmaa. Kristillisessä maailmassa se vaikuttaa muun muassa eri tunnustuskuntien välisiin suhteisiin eli siihen, mitä kutsutaan ekumeniaksi. Tältä kannalta Ukrainaa tarkastelevat kirkkojen ekumeenisiin

suhteisiin perehtynyt yliopistotutkija Heta Hurskainen sekä Idän kirkkojen ja rauhan-tutkimuksen professori Thomas Bremer. Ensivaikutelma on, että Ukrainan kirkkokiista rajoittaisi erilaisia ekumeenisiä yhteyksiä siellä, missä Moskovan ja Konstantinopolin patriarkaatin edustajat ovat aiemmin toimineet yhdessä. Näyttää kuitenkin siltä, että osalle Ukrainan kirkoista voi aueta uusia ekumeenisen osallistumisen mahdollisuuksia juuri siksi, että Ukrainassa toimii nyt Konstantinopolin patriarkaatin tunnustama ortodoksinen kirkko.

Bremer viittaa myös ortodoksien sisäisiin ongelmiin, joita kiista on herättänyt. Näitä ovat muun muassa ehtoollisyhteyden katkeaminen Konstantinopolin ja Moskovan välillä sekä yleisen ortodoksisen kirkolliskokouksen valmistelun hankaloituminen. Nämä ongelmat on ortodoksien itsensä ratkaistava. Jotta tähän päästäisiin, tarvitaan teologista ja kirkko-oikeudellista uudelleen arviointia ja yhteistä pohdintaa.

Numeron viimeisessä tekstissä slavistiikan professori (emeritus) Per-Arne Bodin muistuttaa artikkelissaan kielen merkityksestä Ukrainan ortodoksisten kirkkojen kiistassa. Perinteisesti ortodoksinen jumalanpalveluskieli slaavilaisissa kirkoissa on ollut kirkkoslaavi – joita kuitenkin on useita. Siksi pyrittäessä ratkaisemaan Ukrainan ortodoksien välistä kiistaa on otettava huomioon myös eri kirkkojen jumalanpalveluskieli. Tämä ilmentää vertauskuvallisesti koko kristillisen maailman yhteyden ongelmaa.

1 Ks. esim. Kappeler 2014; Krupnyckyj 1939; Magocsi 1998; Remy 2015.

2 Kappeler 2017.

3 Ks. Heyer 2003; Senyk 1993; 2011.

4 Sakwa 2015.

5 Krawchuk & Bremer ed. 2016.

KIRJALLISUUS

- Heyer, Friedrich (2003). *Kirchengeschichte der Ukraine im 20. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Kappeler, Andreas (2014 [1994]). *Kleine Geschichte der Ukraine*. 5. überarbeitete und aktualisierte Auflage. München: C. H. Beck.
- Kappeler, Andreas (2017). *Ungleiche Brüder: Russen und Ukrainer vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München: C. H. Beck.
- Krawchuk, Andrii & Thomas Bremer, ed. (2016). *Churches in the Ukrainian Crisis*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Krupnyckyj, Borys (1939). *Geschichte der Ukraine*. Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Magocsi, Paul Robert (1998 [1996]). *A History of Ukraine*. 3rd ed. Seattle, WA: University of Washington Press.
- Remy, Johannes (2015). *Ukrainan historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sakwa, Richard (2015). *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. London: I.B. Tauris.
- Senyk, Sophia (1993). *A History of the Church in Ukraine*, vol. 1. Roma: Pontificio Instituto Orientale.
- Senyk, Sophia (2011). *A History of the Church in Ukraine*, vol. 2. Roma: Pontificio Instituto Orientale.

Teologisen Julkaisuseura ry:n sääntömääräinen vuosikokous siirtyy syksyyn

Koronapandemiasta aiheutuneen poikkeustilanteen vuoksi 23.3.2020 pidettäväksi aiottu Teologisen Julkaisuseuran vuosikokous jouduttiin perumaan ja siirtämään myöhempään ajankohtaan syksyille 2020. Uusi ajankohta ilmoitetaan ja tarkempi kokouskutsu julkaistaan *Teologisen Aikakauskirjan* numerossa 3/2020.

Kokoukseen ovat tervetulleita kaikki *Teologisen Aikakauskirjan* tilaajat.